

O razvoju proizvodnih odnosa naših ribara na Jadranu

Lucijan Kos, Zagreb

Kako je još od najranijih vremena ribolov predstavljao, pored lova, jedno od prvih zanimanja čovjeka na moru, na rijekama i na jezerima, to se je i naš narod počeo baviti ribolovom već u VI. stolj. čim je došao na Jadran. Od tada, pa do danas more za naše otočno i obalno stanovništvo predstavlja važan izvor prehrane, ali i materijalnu podlogu njegovog života. »Ribarština« je bilo prvi vid privređivanja našeg čovjeka »sa mora«, a iz tog prvobitnog zanimanja razvili su se kao nadgradnja i drugi vidovi zanimanja kao brodogradnja, brodarstvo i dr.

Stoljećima je ribolov na našoj obali imao značaj malog, priobalnog ribolova, koji se je vršio primitivnim ribolovnim sredstvima. Tako, pored naše najstarije isprave o ribarstvu iz 995. g. jedan od prvih naših propisa o ribolovu »Statut lige kotara Ninskoga«, čije prve odredbe datiraju još iz 1103. g. spominje vrše, parangale, mreže i ribnjake za uzgoj ribe; Poljički statut iz 1230. g. sadrži »zakon od rib«; Vinodolski zakon iz 1280. g. ribolov »na malu sviću« sa ostima i »na sviću« sa mrežama; Krčki statut iz 1388. g. sadrži »urđini od rib(lj)...« i t. d.

Društveno-ekonomski način proizvodnje — feudalizam, koji se je već početkom IX. stolj. razvio i na našoj obali, obvezivao je i ribare na davanja »u ribi« svojim feudalnim gospodarima, eksploatorskom plemstvu i crkvi kao isključivim vlasnicima prava ribolova. I u takvim prilikama, u kojima je »ribarija« bila dužnost kmeta da lovi ribu za svog gospodara u onim predjelima naše obale, koja su obilovala sa ribom (zadarsko otočje, vode Visa i dr.) stanovništvo se je sve više počelo baviti ribolovom kao svojim glavnim zanimanjem tako, da je ono postalo važan sastavni dio njegovog zaposlenja. Zbog toga je i riba stekla razmjerno vrlo rano osobinu robe, glavne robe i tržišnog viška, glavnog tržišnog viška kao osnovni izvor akumulacije otočnog i obalnog stanovništva i njegovih poreskih obaveza. Kako je riba lako pokvarljiva roba, to se je u našim klimatskim uvjetima, po-

red ribolova, pojavilo i soljenje srdela te naše ekonomski najvažnije ribe u drugoj fazi proizvodnje kao daljnji vid zanimanja stanovništva otoka i obale. Proces soljenja neophodno se nadovezuje na ribolov i obavlja ga ista radna snaga koja i lovi, a u dobrim godinama lova i pomoćna radna snaga — žene i djeca. Postepenim usavršavanjem tehničkih sredstava ribolova (velike potegače i lađe) i njihovim koncentriranjem u što manji broj ruku, razvija se sve više i kapitalista u ribolovu kome služe ribari kao najamna radna snaga. Dolazi do teških borbi počam od XVI. st. velikih poduzetnika s potegačama (trate) s velikim investicijama u mrežama i lađama protiv malih vlasnika srdelara (vojge) s čamcima u kojim su borbama ovim posljednima spaljivane mreže, oni osuđivani na tjelesne kazne i na veslanje na galiji. Ovim malim vlasnicima se prigovaralo da njihove srdelare raspršavaju ribu i da spriječavaju prirodne puteve njihova kretanja, a time i velike lovove, pa su zato i stavljene izvan zakona. U stvari ovi mali vlasnici mreža stajačica (srdelare, vojge) i ribari srdelarama predstavljali su sposobnu i stručnu radnu snagu, koja potpuno vlada ne samo tehnikom ribolova i plovidbe, već i tehnikom izrade, spravljanja, popravljanja i opremanja mreža i čamaca. Dok su ovi mali ribari radili samostalno, dotle je velikim poduzetnicima nedostajala radna snaga tih kvaliteta; njihove velike potegače pretvarale su samostalne ribare u nesamostalne članove družina ovih kapitalističkih poduzetnika. Ovi poduzetnici »potegačari« kao vlasnici proizvodnih sredstava — ribarskih lađa sa opremom nisu samo eksploatirali tuđu radnu snagu — ribarske družine (po 7, 9 i više ribara na svakoj lađi), već su kao cehovska organizacija proširili svoju djelatnost i na preradu — soljene ribe te su i kao »soljači« postali, pored ribara - kapitalista i trgovci - kapitalisti sa svježom i prerađenom ribom.

I nakon što je koncem XVIII. stolj. završena borba između vlasnika velikih mreža potegača, koje su zapošljavale najmanje po 12 ribara sa 3 lađe i vlasnika mreža stajačica za koje su bila dovoljna 2 ribara sa 1 čamcem, to je do vlasništva ovih posljednjih zbog razmjerno malih investicija dolazilo i naše siromašnije primorsko stanovništvo. Kako je srdelara bilo mnogo više nego potegača, to su one i lovile daleko više ribe, pa premda je ribolov sa jednima i drugima bio rajoniziran, to se njihova međusobna borba nije umanjivala. Dandolov dekret iz 1808. g. zabranjivao je ribolov vojkama kako bi se zaštitio lov ljetnim tratama. Odnos vlasnika (parona) ribolovnih sredstava lađa i mreža i ribarske družine kao skupa ribara, koji u ribolov ulažu samo radnu snagu stalno se je održavao. Ipak je ovo »ribarsko kmetstvo«, koje se je ispoljavalo u eksploataciji ribarske družine sve više slabilo. I u takvim uvjetima teškog života naših ribara, oni su na Jadranu uveli: ribarske motorne brodove (1908. g.); mreže plivarice za ljetni ribolov (1909. g.); svjetiljke na zgusnuti petrolejski plin (1919. g.); matične opskrbe ribarske brodove s radionicom za popravak mreža i motora, plovećom bolnicom, spremištem hrane i pogonskog materijala; prevozne brodove za ribu sa hladionicama; hladnjake na ribarnicama; povlačne mreže sa jednim brodom s daskama širilicama (1912. g.); lov tunja otvorenog mora velikim tunolovnim plivaricama; mreže plivarice na prstenove u ribolovu na malu plavu ribu (1924.—29. g.); uzgoj kamenica (oštriga) cementiranjem na štapićima u slobodnim premjestivim okvirima i na armirano-betonskim gajevima (1930. g.); motore za zatvaranje obalnih tunera (1931. g.) i vrše za lov rakova-škampa (1937. g.).

Sve je ovo dokazom, da su već tada postojali ekonomsko-tehnički uvjeti za puni razvitak našeg ribarstva, ali unatoč toga u staroj Jugoslaviji ribarstvo je bilo nerentabilno i razvijalo se je pretežno kao dopuna poljoprivredi. Dok su nosioci ribolova bili mali, obrtni ribari, i to ribari-težaci i težaci-ribari, dotle su vlasnici ribolovnih sredstava sve većom motorizacijom ribolova i dalje eksploatirali najamnu radnu snagu, jer su od tada i na motoru

zaradivali koliko zarađuju 2—4 ribara-družinara. Vlasnici mreža, lađa i motora, kao i vlasnici tvornica za preradu ribe rukovodeći se svojim profitima postavljali su uvjete rada i plaća te diktirali cijene otkupa ribe. Kako ekonomska snaga ovih vlasnika ribolovnih sredstava u pojedinim područjima naše obale nije bila jednaka, to se je zbog uvjetovanih posebnih prilika vršila i različita dioba ulova. Od čiste dobiti lovine po odbitku svih režijskih troškova, 45—50% pripadalo je vlasnicima mreža i lađa, a ostatak družinarima. Na većim lovištima eksploatacija ovih vlasnika došla je do jačeg izražaja tako, da je 4—5 dijelova od ulova pripadalo mreži, 1—2 svakoj lađi s motorom, a ostatak se je dijelio među ribare-družinare uključujući i vlasnika tih sredstava bez obzira da li je on učestvovao ili ne u ribolovu. Vlasnik je često davao družinarima u naturi i nešto hrane — kruha, ulja, riže ili paste, a kod obilnijih ulova i vina, ali sve je to imalo izrabljivački značaj.

Sve veća tehnika ribolova išla je u prilog vlasnika ribolovnih sredstava i vlasnika tvornica za preradu ribe i od njih formirala sve veće kapitaliste. Manji dio naših ribara, udruženih u razna kapitalistička društva, koja su nemilosrdno eksploatirala njihovu radnu snagu bili su t. zv. »napredni« ribari, koji su lovili i na otvorenom Jadranu, novijim metodama, savršenijim ribolovnim sredstvima i motornim brodovima. I pravila Jugoslavenkog društva ribara na Jadranu iz 1935. g. određivala su da će »društvo promicati i podupirati napredovanje ribarstva... raditi na poboljšanju ekonomskog i socijalnog stanja ribara...« (§ 2), ali zbog nemara i nerazumjevanja tuđinskih vlasti naši su ribari unatoč njihovog pionirstva u tehnici ribolova pretežno lovili primitivnim, slabijim, a prema tome i jeftinijim alatom, a svoj ulov morali su davati u bescijenje. Radi toga u staroj Jugoslaviji i nisu postojale jače privredne organizacije ribara izuzev 123 ribarsko-proizvođačkih zadruga (u 1939. g.) gotovo isključivo sa neprofesionalnim kadrom. Ovo malo, zanatsko ribarstvo, iako polako, napredovalo je, time se povećao i broj ribara. Dok je 1922. g. bilo samo 13.000 ribara, 1939. g. bilo ih je 21.500, premda je od toga bilo samo 13% profesionalnih ribara obrtnih razmjera, dok su ostali bili povremeni, sezonski ribari.

Naši ribari i u toku NOB-e sa svojim brodovima »Partizan«, »Streljko«, »Kornat« i dr., koji su sačinjavali prve jedinice naše ratne mornarice pridonijeli su vidan prilog našoj pobjedi na moru. Oni su pobjeđivali daleko brojnijeg i tehnički nadmoćnijeg neprijatelja i za slobodu dali su svoje najbolje kadrove.

U skladu sa izmjenjenim našim društveno-ekonomskim odnosima i likvidacijom eksploatacije tuđe radne snage i u ribolovu, donijeta je 31. III. 1949. g. Uredba Vlade NRH o uređenju odnosa ribara-družinara i privatnih vlasnika ribolovnih sredstava u ljetnom ribolovu (Nar. nov. NRH br. 27/49) sa svrhom, da bi se radni odnosi između ribara družinara i vlasnika ribolovnih sredstava uskladili s našim novim društveno-političkim uređenjem zemlje. Visina udjela ribara-družinara u prihodima od ribolova kreće se sada između 70—80% utrška ulovljene ribe, a ostatak utrška 17—30% pripada vlasniku ribolovnih sredstava. Ukoliko i vlasnik tih sredstava učestvuje kao ribar u lovu, tada on pored toga, dobiva i dio kao i ostali ribari-družinari. Sam % visine udjela utvrđuje naredbom Izvršni odbor Oblasnog NO, pa su Izvršni odbori Oblasnih NO za Dalmaciju i Rijeke (za Istru i Hrv. Primorje) donijeli Naredbe i to prvi 18. IV. 1949., a drugi 11. V. 1950. g. uzimajući u obzir veličinu sezonskog ulova, težinu rada, broj družinara, upotrebu ribolovnih sredstava, troškove amortizacije i režijske troškove.

U našem suvremenom ribarstvu još uvijek prevladavaju povremeni, sezonski ribari, kojima je ribolov dopunsko zanimanje tako, da u 1958. g. od ukupnog broja ribara, njih 16.405, na profesionalne ribare otpada samo 2.967. Ovi ribari rukovode sa 119 ribarskih privrednih organizacija (10 ribolovnih poduzeća; 9 poduzeća za ribolov i promet ribom; 8 poduzeća za ribolov i preradu ribe; 2 poduzeća za ribolov, preradu i promet ribom; 44 ribarske zadruge i 46 ribarskih ogranaka OPZ i SRZ).

Dok je naš prvi Opći zakon o morskom ribolovu iz 1950. g. smatrao ribarom samo onu osobu, kojoj je ribolov jedino ili glavno zanimanje, dotle su ribarski zakoni primorskih NR Hrvatske i Crne Gore (NR Slovenija još nije donijela svoj Zakon o morskom ribarstvu) proširili pojam ribara na svaku osobu, koja se trajno ili povremeno bavi ribolovom u cilju privređivanja. Ovako široki zahvat pojma ribara imao je za posljedicu znatno povećanje

nje broja privrednih ribara, kojima ribolov predstavlja dopunsko zanimanje. Isto tako formiran je veliki broj malih ribarskih privrednih organizacija, pretežno ribarskih zadruga sa malim brojem radnika-ribara odnosno ribara-zadrugara pretežno neprofesionalaca, sa malim brojem ribarskih brodova manje tonaže, sa malim i zastarjelim ribolovnim sredstvima.

Unapređenje našeg ribarstva odlučno traži »kidanje« sa starim organizacionim formama i osnivanje jakih ribarskih privrednih organizacija sa što većom flotom i isključivo sa profesionalnim ribarima.

LITERATURA:

1) V. Brunelli, Forma matricule Marianorum et Piscatorum Jadre, Dubrovnik, 1882.

2) L. K., Naši prvi kazneno-pravni propisi o zaštiti plovidbe i ribolova na Jadranu (Zadarska revija — Zadar, br. 4/52 str. 23—29).

3) Grga Novak, Dokumenti za povijest ribarstva na istočnoj obali Jadranskog mora, Zagreb, 1953. (sa predgovorom prof. M. Mirkovića).

4) B. Pajtoni, O ribarskoj družinskoj skupini (Zadarska revija — Zadar, br. 2/54 str. 134—140).

5) N. Čolak, Iz povijesti našeg ribarstva (Morsko ribarstvo — Rijeka, br. 11/56, str. 369—371).

Na more...

Odlazim...

Ne ću više,

Nositi proljeće!

A onda...

Jesen...

Na subom,

Žutom...

Lišću...

Tražiti ću...!

Tvoje kose;

Na sivom nebu

Tvoje oči,

Na plavoj pučini

Tvoje srce.

Biti ću

Onda...

Mreža paukova

Srebrna

Od rose.

Dubravka Krstulović